

Taxatiegesprekken verhelderen vermoeden seksueel misbruik *training voor pedagogen en psychologen*

“Onze dochter Inge zingt thuis in bad altijd ‘heb je even voor mij’ van Frans Bauer. Daarna zegt ze: ‘Jan, niet doen, niet hier aanraken, pijn!’ Ze wijst daarbij op haar vagina.” Deze melding van ouders komt binnen bij de instelling waar hun dochter woont. Het gaat om een 23-jarige vrouw met het syndroom van Down. De melding van deze ouders leidt tot een taxatiegesprek.

Het taxatiegesprek is een hulpverleningsgesprek. Doel ervan is verheldering van een vermoeden van een strafbaar feit: seksueel misbruik en het eventueel op gang brengen van benodigde ondersteuning. Het is niet bedoeld om vast te stellen of het misbruik ook echt heeft plaatsgevonden. Dat is de taak van politie en justitie. Het taxatiegesprek anticipeert dan ook op een eventueel verhoor bij de politie. Belangrijk is daarom dat zo’n gesprek goed verloopt en gedaan wordt door getrainde mensen die weten wat ze moeten vragen, maar vooral ook wanneer ze moeten stoppen. Marianne Heestermans geeft trainingen voor pedagogen en psychologen bij verschillende instellingen in Nederland. Dit artikel is een verslag van zo’n training.

Willekeur voorkomen

Het naar buiten komen van seksueel misbruik begint vaak met een klein signaal. Het is belangrijk om daarbij stap voor stap te handelen en te doen alsof de zaak bij de politie terecht zal komen. Dit hoeft lang niet altijd het geval te zijn, maar door te doen alsof maak je in ieder geval geen fouten in het voortraject. Want deze fouten worden door de tegenpartij, zoals de advocaat van de vermoedelijke dader, aangegrepen om een zaak onderuit te halen.

Door de meldplicht en een stapsgewijze benadering door een multidisciplinair team voorkom je dat willekeur en persoonlijke afwegingen een rol gaan spelen. Het mag niet gebeuren dat er bij een melding wordt gezegd: ‘ze zal wel dementerend zijn, ik neem dit niet serieus’.

Als een vrouwelijke cliënt vertelt: “Pappa komt af en toe boven op me liggen en dan

hijgt hij heel erg,” kan dit wijzen op seksueel misbruik. Het taxatiegesprek moet dit vermoeden helder maken. Dit is wat anders dan een vermoeden *bevestigd* te krijgen. Als deze cliënt vertelt: “Ja, en dan heeft pappa zijn judopak aan,” dan zijn ze kennelijk aan het judoën en is er geen reden tot verder onderzoek. Maar zegt de cliënt: “Hij is dan helemaal bloot,” is er misschien meer aan de hand. In het voorbeeld van Inge is een taxatiegesprek nodig om erachter te komen wie Jan is en waarom ze zegt ‘Jan, niet doen, niet hier aanraken, pijn!’

Diagnostiek en beeldvorming

Een taxatiegesprek is een vorm van diagnostiek en wordt daarom gedaan door psychologen en pedagogen. Zij kunnen ook onderzoeken of er sprake is van bijkomende problemen zoals psychose of trauma en hoe het zit met inzicht in plaats en tijd bij de betreffende cliënt. Het is zaak géén taxatiegesprekken te doen bij eigen cliënten. Dit is soms nadelig voor het verloop van een eventueel juridische procedure. De verklaring in het taxatiegesprek wordt dan door advocaten van een vermoedelijke dader als onbetrouwbaar bestempeld omdat taxateur en cliënt elkaar goed kennen.

De beeldvorming over mensen met een verstandelijke beperking is bij Justitie en advocaten vaak onjuist. Bij voorbaat krijgen verklaringen daardoor vaak het predikaat ‘onbetrouwbaar’. Een cliënt die bang is voor de politie vroeg tijdens het verhoor: “Ik hoef toch niet in de zak van Sinterklaas?” Dit zinnetje pakte de advocaat van de tegenpartij eruit: “Iemand die nog in Sinterklaas gelooft kun je toch niet betrouwbaar noemen?” Hiermee haalde hij de zaak onderuit, terwijl het

verhaal van deze cliënt over het misbruik verder heel consistent was.

Er zijn ook situaties waarin je niet kiest voor een taxatiegesprek. Als een onthulling heel duidelijk is, dan hoeft het niet en ga je direct overleggen met het multidisciplinaire team. Transparantie is hierbij belangrijk: verantwoord wat je doet en waarom. Beschrijf ook de argumenten waarom je ervoor kiest om wel of niet naar de politie te gaan.

Signalen

Er zijn drie manieren waarop seksueel misbruik naar buiten komt : een spontane onthulling, een heterdaad en indirecte signalen. Indirecte signalen komen vaker voor dan een spontane onthulling. Ze zijn onderverdeeld in: medische signalen, gedragssignalen en gezinssignalen. Daarbij ga je onderzoeken wat die signalen betekenen. Sommige signalen wijzen op autisme of een hechtingsstoornis, maar er kan ook een seksueel trauma aan ten grondslag liggen. Met deze indirecte signalen kun je niet naar de politie, tenzij het medische signalen zijn (zoals wonden aan de anus). Het onderzoeken van deze indirecte signalen is een hoofdstuk apart en wordt hier niet behandeld.

De signalen komen via verschillende kanalen: groepsleiders, therapeuten, pedagogen. Ook ouders mogen niet vergeten worden. Het gebeurt nogal eens dat zij tegen een dichte deur aan lopen en niet geloofd worden. Dit kan tot tragische situaties leiden. Er is een geval bekend waarbij begeleiders het opnemen voor een cliënt en ontkennen dat er iets aan de hand is. De ouders dienden uiteindelijk een klacht in bij de Raad van bestuur. Daarna is er meteen een taxatiegesprek gehouden. Het bleek uiteindelijk om een hardnekkige pleger te gaan.

Als we kijken naar de zaak van Inge is het eerste dat gedaan moet worden: melden en daarna het multidisciplinaire team bij elkaar roepen. Daarbij moet je goed kijken of snel handelen noodzakelijk is. Het gaat erom dat het vermoedelijke slachtoffer veilig is. Als de pleger niet in beeld is dan is snel handelen niet nodig. Maar als het gaat om een oom die iedere week langskomt dan moeten er snel stappen worden genomen.

Multidisciplinair team

Het multidisciplinaire team kan bestaan uit een (huis)arts, pedagoog, maatschappelijk werker en als het minderjarigen betreft ook het Advies- en Meldpunt Kindermishandeling (AMK). Een teamleider kun je er ook bij betrekken, maar dan moet je wel zeker weten dat die niet in het geding is. De voorzitter van dit team moet een lijnfunctionaris zijn omdat de instelling verantwoordelijk moet zijn voor het hele proces. Als er aangifte moet worden gedaan en de cliënt of zijn familie kunnen dat niet zelf doen, dan is het ook de manager die dat doet.

In het geval van Inge wordt in het multidisciplinaire team besloten dat de arts de slikproblemen gaat bekijken en dat er een taxatiegesprek moet komen. Als alles goed gaat houdt de groepsleiding zich afzijdig en gaat die niet met de cliënt praten. Gebeurt dit wel, dan kan dit het proces verstoren. Hoe meer mensen met de cliënt hebben gesproken over dit onderwerp, hoe minder betrouwbaar het verhoor wordt.

Blanco

In het taxatiegesprek moet verhelderd worden wie Jan voor haar is en waarom ze zegt 'Nee, Jan. Niet doen, pijn.' Het doel is dus niet om te kijken of Jan haar misbruikt heeft. Het is zaak om breed te denken en niet vanuit een smal referentiekader. Meestal krijg je voorinformatie voor een taxatiegesprek. Risico daarbij is dat deze informatie niet klopt. Je moet jezelf daarom trainen om blanco te zijn. Uitgangspunt mag nooit zijn: er zal wel sprake zijn van misbruik. Je houding moet zijn: het is nooit zoals je denkt dat het is. Misschien is Jan een arts die een akelig onderzoek heeft gedaan.

Soms wordt gedacht dat onze cliënten valse beschuldigingen doen omdat ze een rijke fantasie hebben. Dit is onjuist. Er zijn cognities nodig om een vals verhaal te construeren. Bovendien hebben cliënten meestal een slecht geheugen. Als er in een uiteindelijk politieverhoor toetsvragen worden gesteld, vallen ze snel door de mand.

Wat wél op de loer ligt zijn miscommunicatie en misverstanden. Dit

komt onder andere door magisch denken bij cliënten. Ze zijn er soms van overtuigd dat iets heeft plaatsgevonden, net zoals bij een kind dat een spook onder zijn bed heeft

gezien. Dit magisch denken is te herleiden naar angst en heeft soms te maken met iets dat in het verleden gebeurd is.

VORM VAN HET TAXATIEGESPREK

Een taxatiegesprek moet kort en doelgericht zijn. Je mag niet doorvragen en je moet stoppen op het moment dat het vermoeden van een strafbaar feit helder is. Het gesprek vindt uitsluitend plaats in opdracht van het multidisciplinair team en liefst na overleg met de politie. Voorafgaand aan het gesprek moeten twee vragen beantwoord zijn: Is er gemeld? En: is de cliënt voorbereid? Zo nee, dan moeten beide zaken eerst gebeuren.

Voorwaarden voor het taxatiegesprek zijn verder:

*Ouders/vertegenwoordigers geven toestemming. Geen toestemming is nodig als er een vermoeden bestaat van misbruik binnen het gezin en na overleg met het AMK. Daarbij gaat het uiteraard om kinderen. Er is een hiaat als het om volwassenen gaat die nog thuis wonen. Er is geen enkele instantie waar je de problemen dan kunt aankaarten;

-Veilige omgeving en op neutraal terrein;

*Het gesprek moet op neutraal terrein plaatsvinden en in een veilige omgeving. Als het misbruik op de eigen kamer heeft plaatsgevonden, dan is dat een ongeschikte plek om erover te gaan praten. Begeleiders staan er wel eens op dat het in een vertrouwde omgeving moet plaatsvinden, maar het is juist beter van niet. Vooral niet als er een medewerker of medecliënt in het geding is. Ter illustratie: een afdelingshoofd is veroordeeld voor misbruik, mede door de verklaringen van cliënten. Eén cliënt hield vol dat zij niet misbruikt was. Toen zij terminaal ziek werd en definitief naar haar ouders terugging om daar te sterven vroeg ze: 'Hoef ik dan nooit meer terug naar de instelling? Nee, dat hoefde niet. Daarna durfde ze pas te vertellen dat ook zij slachtoffer was geweest.

Een begeleider mag nooit bij het gesprek aanwezig zijn, ook niet als een cliënt daar om vraagt. Als er echt op gestaan wordt, dan het alleen tijdens de introductie. Daarna moet hij naar buiten. Leg daarbij uit dat het in het belang van de cliënt is omdat die zich dan vrij voelt om te praten.

Een emotionele band kweken, geruststellen en dergelijke werken vaak contraproductief om te gaan vertellen over seksualiteit en aanverwante dingen. Wat wel werkt: de cliënt controle geven en volgen. Daarover verderop meer.

*Snelheid van handelen bij cliënten die niet veilig zijn.

Vorbereiden van cliënten

Cliënten worden voorbereid op het gesprek. Inge wordt bijvoorbeeld verteld dat ze naar iemand toe gaat waar ze mag praten over 'Jan'. Of: 'Jij hebt aan je ouders iets over Jan verteld. Je gaat naar een mevrouw met wie je daarover gaat praten en die heel goed naar je gaat luisteren'. Voorbereiding van de cliënt maakt het gesprek doelgerichter omdat je meteen ter zake kunt komen. Maar je kunt altijd even vragen of ze eerst even willen 'klessebessen'. In de praktijk willen ze dat meestal niet.

Een moeilijk punt is om de cliënt voorafgaand aan het gesprek te vertellen dat je het niet geheim kunt houden. Je kunt dan uitleggen: 'Leuke geheimpjes hoef ik natuurlijk niet door te vertellen, zoals een cadeautje dat je voor iemand gekocht hebt. Maar als het moeilijke geheimen zijn wel.' Vertel ook dat je alles opschrijft en wie dit te lezen krijgt.

Nog beter dan schrijven, is het gesprek op video- of geluidsband op te nemen mits de cliënt daartegen geen bezwaar maakt.

De vragen moeten open zijn en niet suggestief. Je mag niet doorvragen naar bewijzen. Wel moet duidelijk worden of er aanranding of verkrachting heeft plaatsgevonden. Daarnaast moet

je in de woorden van de cliënt vragen. Bijvoorbeeld: hoe was het met de kleren? Of als ze het niet begrijpen kan daar een meerkeuzevraag van gemaakt worden. Waren de kleren aan, uit of wat anders? Dit 'wat anders' moet altijd als laatste keuze worden gegeven om te voorkomen dat ze automatisch het makkelijke antwoord 'aan' of 'uit' gaan nazeggen.

Drie scenario's

Een taxatiegesprek kan volgens een A- B- of C-scenario verlopen. Bij het A-scenario vertelt het slachtoffer het verhaal in één keer. Dit heet *'free recall'*. Dit is het meest ideale scenario omdat dit de meest betrouwbare verklaring oplevert. Om het praten op gang te houden kun je tussenwerpingen gebruiken zoals 'En toen?' 'Hoe ging het toen verder?' Als het strafbare feit verhelderd is, dan kun je het gesprek afsluiten.

Als er geen free recall is, zijn er instructies nodig om de cliënt aan het praten te krijgen. Deze instructies geef je op een daarvoor geschikt moment. Een aantal zul je vooraf moeten geven, anderen in de loop van het gesprek. Deze instructies moet de taxateur uit zijn hoofd weten. Belangrijk doel van deze instructies is om de cliënt controle over het gesprek te geven.

Instructies:

- 1 *'Dit gesprek is niet voor straf'*. Dit zeg je omdat seks geassocieerd wordt met iets dat niet mag.
- 2 *'Jij bent de baas over het gesprek. Dit betekent dat je alles mag maar niets hoeft te vertellen. Je mag zelf weten wat je vertelt. Dit betekent ook dat je mag zeggen: ik vind het moeilijk om dit te vertellen.'* Het genereert angst als je mensen dwingt om te gaan vertellen.
- 3 *'Als ik een fout maak, mag je mij verbeteren'*. Geef dan ook complimenten als ze je verbeteren. Dat is het enige moment in het gesprek dat je complimenten mag maken. Andere complimenten kunnen sturend zijn in het gesprek. Als jij zegt: 'wat knap dat je dit vertelt over Ome Jan', kan dat een stimulans zijn om dingen te gaan verzinnen. Eventuele complimenten bewaar je tot aan het eind van het gesprek.
- 4 *'Als ik een moeilijk woord gebruik, dan is het goed om te vragen om uitleg'*. (Niet: als je iets niet snapt, moet je dat zeggen. De reactie is dan vaak: ik snap het heus wel hoor!)
- 5 *'Als je iets echt niet weet, dan mag je dat zeggen. Dat is beter dan iets verzinnen. Als ik jou vraag hoe mijn hond heet, dan kun je gerust zeggen 'Dat weet ik niet' want zoiets kun je ook niet weten'*.
- 6 *'Als ik twee keer hetzelfde vraag, dan ligt dit niet aan jou, maar dan heb ik iets niet goed begrepen'*.

Dit lijkt veel, toch blijkt dit in de praktijk wel mee te vallen. Het is ook van het begripsniveau van de cliënt afhankelijk of je ze allemaal vertelt. Instructie 1 en 2 moet je in ieder geval geven, iedereen begrijpt die wel. Door ervaring leer je op welk moment je welke instructie kunt geven. Je kunt ze namelijk ook verspreid tijdens het gesprek aan de orde laten komen. Bijvoorbeeld op het moment dat iemand iets niet weet, geef je instructie vijf. Het streven is om ze allemaal erin te verwerken. Verder is het belangrijk om in de feedback naar de cliënt zo veel mogelijk in zijn eigen woorden te praten. Dus maak niet van 'een harde plasser' een 'erectie'. Als iemand een verkeerd en voor jou onbegrijpelijk woord gebruikt, dan moet je dat niet op een neerbuigende toon gaan verbeteren.

Niets te vertellen?

Het B-scenario treedt in werking als er weerstand is: iemand wil niets vertellen of zegt niets te weten. Weerstand is meestal angst. Exploreer dan waar die angst vandaan komt. Dit doe je door de bed- en badrituelen en dagelijkse leefsituatie te onderzoeken. Als het daarmee niet lukt dan kun je anatomische tekeningen of andere hulpmiddelen gebruiken. Anatomische poppen zijn hierbij taboe. Justitie accepteert geen verklaringen die met behulp van deze poppen verkregen zijn. Doel van dit alles is om op het A-scenario terecht te komen. Dit is het meest betrouwbare omdat je dan geen vragen hoeft te stellen.

Informatie weggeven

Als je er hiermee niet komt, kan scenario C misschien soelaas bieden. Daarbij geef je voorinformatie stukje bij beetje weg. Je begint daarbij met de meest neutrale informatie. 'Ik heb gehoord van je ouders dat je in bad vertelt over Jan. Kun je daar iets over vertellen? Als er dan nog niets komt dan word je specifieker: 'En dan zeg je dat je daar pijn hebt'. Bij scenario C kan het ook nodig zijn psycho-educatie te geven als je sterke vermoedens hebt dat er meer is dan er verteld wordt. Deze educatie helpt bij de acceptatie van wat er eventueel gebeurd is. Dit kan door een voorbeeld te geven van hoe iets bij anderen werkt, het veralgemeniseren zodat ze het gevoel krijgen dat het helemaal niet zo 'raar' of ongewoon is. Als de weerstand niet weggaat moet je stoppen. Je nodigt dan de cliënt uit om er een andere keer op terug te komen. Of misschien willen ze het liever met iemand anders bespreken. Daar moet je dus naar vragen.

Afsluiting

Ter afsluiting lees je voor wat je hebt opgeschreven of laat dit de cliënt zelf lezen. Daarbij nodig je uit om te verbeteren als er fouten in staan. Je bedankt voor het gesprek en geeft eventueel een compliment. Zeg dan niet: 'wat goed dat je zo eerlijk bent geweest'. Dat weet je namelijk niet. Wel kun je zeggen: 'je hebt het goed uitgelegd'.

Je moet ook duidelijk maken dat je niet precies weet hoe het verder zal gaan, maar dat je belooft dat er niets achter de rug van de cliënt om zal gebeuren. Na een gesprek zien slachtoffers ook vaak problemen aankomen zoals: wat moet ik doen als hij langskomt? Deze moet je samen met de cliënt zien op te lossen. De veiligheid staat daarbij voorop; het misbruik moet stoppen.

Bij de afsluiting moet je inschatten of je de politie wel of niet ter sprake kunt brengen. Als mensen erg verbolgen zijn is het vaak wel mogelijk. Dan zeg je: dit mag niet van ASVZ Zuid West, maar ook niet van de politie. Als iemand daar goed op reageert kun je vragen of ze hun verhaal misschien ook aan de politie willen vertellen.

Als je inschat dat mensen daarvan in paniek raken, dan zeg je er niets over en doe je dat op een ander moment.

Soms willen cliënten geen aangifte doen. Dit moet je honoreren als iemand meerderjarig is en wilsbekwaam. Het kan wel een dilemma zijn. Als het gaat om een taxichauffeur bijvoorbeeld, die contact heeft met vele andere cliënten. Wellicht is er een therapie of behandeling mogelijk om over die angst voor aangifte heen te komen. Als iemand veel weerstand tegen de politie heeft, dan moet je in ieder geval onderzoeken waar dat vandaan komt. Misschien komt het omdat iemand ooit een bekeuring heeft gehad en dan kun je de weerstand misschien wegnemen door extra uitleg. Ook bij terughoudendheid van de cliënt, moet je onderzoeken waar dat vandaan komt. Niet dan maar meteen stoppen.

Verslag

In het verslag staat de reden van het gesprek (de melding) en in opdracht van wie het gedaan is (de lijnmanager). Dat laatste is belangrijk omdat in een juridische procedure de instelling het aanspreekpunt is en niet een individuele medewerker.

In het eerste deel van het verslag bevat een algemene indruk van de cliënt. Daarbij maak je gebruik van je klinische blik en van sneldiagnostiek (heeft iemand tijdsbesef, kennis van kleuren, kan wel of geen perspectief van anderen innemen etc.)

Daarna volgt het letterlijk uitgewerkte zaakgedeelte van het taxatiegesprek en een beschrijving van de beeldvorming tijdens het gesprek. In het verslag geen oordelen geven en zeer voorzichtig zijn met conclusies.

NAWOORD

In het geval van Inge bleek na het taxatiegesprek dat Jan een groepsleider is. Hij zette altijd een muziek van Frans Bauer aan in de badkamer en kwam dan bloot bij haar in bad zitten. Verder verhoor door de politie moet duidelijk maken wat er precies gebeurd is.